

Ks. D. ZAGÓRSKI, „*Commendavit nobis Dominus oves suas*”. *Pasterska troska o wiernych w świetle „Sermones” św. Augustyna*, wyd. Toruńskie Wydawnictwo Diecezjalne, Wydawnictwo „Bernardinum”, Toruń – Pelplin 2013, ss. 444.

Troska duszpasterska jest podstawowym czynnikiem decydującym o wszelkiej aktywności Kościoła, i to zarówno w sferze podejmowanych działań praktycznych, jak i refleksji teologicznej. Wszystko to bowiem co czyni Kościół, zmierzać powinno do swego podstawowego celu, jakim ostatecznie jest zbawienie ludzi odkupionych przez Chrystusa. Troska o duchowe dobro wspólnoty chrześcijan nie pozwala kolejnym pokoleniom pasterzy Kościoła na gnuśność i bezczynność, lecz zmusza ich do poszukiwania wciąż nowych sposobów głoszenia słowa Bożego sobie współczesnym oraz docierania do ludzkich serc z orędziem Dobrej Nowiny. Jednak w tej ciągle nowej ewangelizacji wydaje się być rzeczą konieczną trwanie w Tradycji Kościoła i jego zwyczajach oraz szukanie wzorów dla posługi duszpasterskiej w działalności poprzednich pokoleń pasterzy, a zwłaszcza świętych. Czyniąc bowiem z nich przewodników swego życia i posługi, nie tylko można zyskać przykład do naśladowania, ale również nauczyć się właściwej troski o Kościół i poznać korzenie skuteczności pasterskich działań.

Z pomocą w tym właśnie zakresie przychodzi książka ks. prof. dr. hab. Dariusza Zagórskiego, traktująca o posłudze duszpasterskiej jednego z najwybitniejszych myślicieli i duszpasterzy w dziejach Kościoła – św. Augustyna z Hippony. Pozwala ona nie tylko na poznanie podejmowanych przez Doktora Łaski działań o charakterze duszpasterskim, lecz również umożliwia poznanie wspólnoty, w której sprawował on funkcję biskupa, przyjrzenie się problemom ludzi tworzących diecezję w Hipponie, a poprzez to przybliżenie sobie konkretnego życia Kościoła przełomu IV i V wieku. Chociaż działalność duszpasterska św. Augustyna jest stosunkowo szeroko opracowana i przeanalizowana zarówno na gruncie patrystyki światowej (do klasyki literatury w tej dziedzinie należą takie dzieła jak np. A. Trapé, *Święty Augustyn – człowiek, duszpasterz, mistyk*, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1987; A.G. Hamman, *Życie codzienne w Afryce Północnej w czasach św. Augustyna*, tłum. M. Stafiej-Wróblewska – E. Sieradzińska, Warszawa 1989; F. van der Meer, *Sant’Agostino pastore d’anime*, Roma 1971; G. Bardy, *Święty Augustyn człowiek i dzieło*, tłum. Z. Kobylańska, Warszawa 1955;

G. Lawless, *Augustyńskie brzemie posługi pastoralnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 4 (1989), 294-301) oraz polskiej (np. A. Eckmann, *Św. Augustyn – duszpasterz*, VoxP 7 (1987), z. 12-13, 137-153; W. Eborowicz, *Biskupie refleksje Augustyna z Hippony nad sobą i swą pasterską posługą*, „Studia Pelplińskie” 15 (1979), 91-107), to jednak w dotychczasowych opracowaniach ciągle brakuje – jak podkreśla sam Autor – „pozycji, która dotyczyłaby szczegółowej prezentacji założeń duszpasterskich i związanych z nimi tematów” (s. 21) ukazanych w świetle wygłoszonych przez biskupa Hippony kazań.

Do widocznych już tutaj zalet omawianej publikacji należy szeroki materiał źródłowy, gdyż Autor obok obszernych *Sermones* św. Augustyna analizuje również jego komentarze do Ewangelii św. Jana oraz Listu św. Jana Apostoła, a także słynne *Enarrationes in Psalmos* (Objaśnienia Psalmów) oraz korzysta pomocniczo z innych tekstów badanego Ojca Kościoła, a także z licznych opracowań polskich i zagranicznych patrologów, co pozwala na szersze spojrzenie na omawiane zagadnienia. Niewątpliwą wartością omawianej książki jest również zawarta w niej analiza tekstów źródłowych w ich oryginalnym, łacińskim języku, oraz liczne cytaty, które Autor samodzielnie tłumaczy, co pozwala na twórczą refleksję nad podejmowanymi problemami.

Rozdział pierwszy prezentowanej publikacji pt. *Pasterz (pastor) i owce (oves)* (s. 31 – 136) ukazuje najpierw charakterystykę urzędu pasterskiego, jaka odsłania się w nauczaniu św. Augustyna. Dlatego też Autor omawia w pierwszym rzędzie Augustyńską wizję Dobrego Pasterza – Chrystusa troszczącego się o owce i poświęcającego swe życie, by je ocalić (s. 31 – 43). W tym kontekście Autor zauważa, że dla Hippończyka troska pasterska Chrystusa zmierzająca do poszukiwania zagubionych grzeszników zawiera w sobie również aspekt mądrościowy, w którym Chrystus – Prawda odwołuje się do umysłu człowieka i przekazuje mu prawdę o Sobie (s. 44 – 52). Ów wymiar intelektualny posługi pasterskiej wydaje się być tym bardziej ważny, im bardziej jest zapominany w praktyce duszpasterskiej.

Ks. Zagórski podkreśla również, że Chrystus Dobry Pasterz pełni rolę wzorca i mistrza życia duchowego (s. 53 – 64). Jest On bowiem dla członków Kościoła nie tylko przykładem życia, które jest miłe Bogu, lecz także tym, kto swoją łaską wspiera ich w duchowym rozwoju. Jest to także wezwanie dla wszystkich pasterzy Kościoła do wsłuchiwania się w głos Chrystusa i naśladowania Go. Następnie Autor prezentuje

postać św. Augustyna jako pasterza i głosiciela słowa Bożego, ukazując jego rozumienie posługi biskupa, która powinna być ofiarną służbą pełnioną wobec wspólnoty Kościoła, skupiającą się na jej duchowym dobru (s. 66 – 76). Ks. Zagórski opisując pasterskie zaangażowanie św. Augustyna podkreśla nade wszystko pełnioną przez niego posługę głoszenia słowa Bożego i przybliża Czytelnikowi zarówno sposób wygłaszania kazań przez biskupa Hippony, jak również jego wskazówki dotyczące skutecznego przemawiania (s. 76 – 90).

Druga część pierwszego rozdziału zawiera analizę środowiska, które jest objęte pasterską troską św. Augustyna i stanowi grono jego słuchaczy (s. 92 – 136). Autor najpierw charakteryzuje status owcy w owczarni Kościoła, podkreślając jej godność jako przedmiotu troski samego Chrystusa i Kościoła, oraz podkreśla, że rzeczą niezwyklej wagi dla biskupa Hippony jest poznanie tych, którym służy on jako biskup (s. 92 – 97). Prezentując i analizując rozmaite grupy, jakie istnieją wśród członków diecezji hippońskiej, Autor wyróżnia następujące kategorie: dziewice i osoby poświęcone Bogu (s. 97 – 101), wdowy (s. 101), małżonkowie i rodzice (s. 102 – 116), sprawujący władzę (s. 116 – 119), sędziowie (s. 120 – 122), żołnierze i urzędnicy państwowi (s. 122), ludzie zamożni (s. 123 – 127), niewolnicy (s. 127 – 129), ubodzy (s. 129 – 133) oraz katechumeni (s. 133 – 136). Tak szerokie spectrum społeczności w Hipponie umożliwia szersze spojrzenie na posługę jej biskupa, a także pozwala zrozumieć jej rozmaite wymiary.

Rozdział drugi pt. *Codziennosc egzystencji człowieka* (s. 139 – 197) rozszerza jeszcze owo spojrzenie, kierując wzrok Czytelnika na troskę pasterską odnoszącą się do zwyczajnego życia ludzi w Hipponie i przeżywanych przez nich problemów, które stają się problemami Kościoła. Duszpasterz nie może być bowiem oderwany od tego, czym żyją ci, którym powinien służyć, zwłaszcza jeśli dotyczy to spraw związanych z ich wiarą. Dlatego też ważne miejsce w prezentowanej pracy zajmuje opis troski św. Augustyna o ubogich i potrzebujących, o cudzoziemców, pielgrzymów, słabych i niedołączonych, niewolników, a także poszukujących duchowego wsparcia (s. 143-165). Autor podkreśla bowiem, że okazywane im miłosierdzie jest początkiem owej miłości pasterskiej, która wyraża się w oddawaniu swego życia za braci (s. 146). Ważną kwestią omawianą w tym rozdziale jest również opis relacji członków Kościoła wobec heretyków i schizmatyków, wśród których Autor wymienia tylko donatystów, a także stosunku katolików do pogan i Żydów. O ile

jednak Autor wystarczająco, choć krótko, ukazuje nauczanie św. Augustyna dotyczące relacji z donatystami, o tyle jego opinię o poganach sprowadza jedynie do ostrzeżeń przez korzystaniem przez chrześcijan z praktyk magicznych i czarów, a przecież perspektywa, z której patrzy na pogan biskup Hippony, jest znacznie szersza i obejmuje właściwą im moralność we wszystkich jej aspektach, a nie tylko tych dotyczących magii. Autor zauważa ten problem, gdyż zamieszcza w tym samym rozdziale paragraf poświęcony niebezpiecznym dla chrześcijan rozrywkom (s. 186-190), do których zalicza np. opuszczanie zgromadzeń liturgicznych, widowiska teatralne czy też korzystanie z usług prostytutek. To wszystko jest przecież akceptowalne przez moralność pogańską. Stąd też może nieco dziwić fakt wyodrębnienia opisu tych rozrywek od wcześniejszej prezentacji wpływu środowiska pogańskiego na chrześcijan. Podobnie uzupełnienia domaga się opis relacji Kościoła do Żydów, o której ks. prof. Zagórski pisze bardzo ogólnie i zbyt krótko (s. 174-175), choć zajmuje ona w nauczaniu św. Augustyna znaczne miejsce. Chociaż nie jest to praca poświęcona szczegółowym analizom poglądów biskupa Hippony na powyższe tematy, a poza tym zostaje ona zawężona również przez przyjętą perspektywę badawczą, to jednak kwestie te należą również do troski duszpasterskiej Doktora Łaski.

Autor ukazuje również troskę św. Augustyna o zachowanie jedności i pokoju pomiędzy członkami Kościoła. Biskup Hippony wiele czasu poświęcał bowiem na nawoływanie do unikania niesprawiedliwych sądów i ocen, do wzajemnego przebaczenia i zachowania zgody, oraz podkreślał wartość przyjaźni w międzyludzkich relacjach. Te wszystkie elementy znalazły swoje miejsce w prezentowanej pracy (s. 176-185). Ważne miejsce w kształtowaniu chrześcijańskiej duchowości odgrywa również liturgia oraz kult męczenników (s. 191-195). Inną zaś kwestię, jaką jest wykorzystywanie majątku kościelnego dla dobra biednych i potrzebujących oraz zarządzanie nim – Autor ukazuje bardzo skrótowo (s. 196-197), pozostawiając pewien niedosyt.

Rozdział trzeci pt. *Formacja doktrynalna* (s. 201-292) dotyka niezwykle ważnej kwestii związanej z troską duszpasterską, jaką pozostaje przyswojenie sobie i zrozumienie nauki chrześcijańskiej. Zagadnienie to jest jednym z centralnych punktów posługi biskupiej św. Augustyna, i z tego powodu – bardzo obszernym. Dlatego też Autor podkreśla, że omówione w książce problemy są tylko jednymi z wielu podejmowanych przez Hipponczyka (s. 203). Idąc za myślą biskupa Hippony

ks. prof. Zagórski analizuje zatem najpierw polemikę św. Augustyna z heretykami oraz kulturą pogańską, skupiając się w tym ostatnim przypadku jedynie na kwestii idolatrii, a następnie analizuje najważniejsze punkty nauczania biskupa Hippony, będące zarówno odpowiedzią Kościoła na błędy heretyckie, jak i ukazujące doktrynę katolicką w sposób pozytywny. Tego rodzaju przegląd treści kazań wygłaszanych przez św. Augustyna pozwala lepiej zorientować się w bogactwie podejmowanej przez niego tematyki, lecz z konieczności musi on być bardzo pobieżny i skrótowy, a czasami nawet encyklopedyczny (np. s. 285-286).

Rozdział czwarty pt. *Chrześcijańskie doskonalenie* (s. 297-403) podkreśla i analizuje troskę duszpasterską, która skupia się na rozwoju życia duchowego. Rozpoczyna się ono od nawrócenia i pokuty, a następnie prowadzi poprzez proces doskonalenia i pełnienia dobrych uczynków do uświęcenia, którego dopełnieniem jest pełne przyłgnięcie do Boga i uczestnictwo w Jego życiu. Autor opisuje więc nauczanie św. Augustyna dotyczące istoty nawrócenia i związanego z nim odrzucenia zła, analizuje pokusy i wady, z którymi musi zmagać się nawrócony chrześcijanin, ukazuje proces zdobywania cnót teologalnych i moralnych, a także opisuje poglądy biskupa Hippony odnoszące się do ostatniego etapu duchowego doskonalenia, kiedy człowiek nabiera dystansu do świata i zagłębia się w kontemplację Boga.

Ten interesujący rozdział nie jest jednak pozbawiony pewnych niedoskonałości i niejasności, gdyż Autor nie zawsze dokładnie wyjaśnia swe myśli, a niektóre z nich pozostawia bez objaśnienia, albo też zbyt szeroko formułuje pewne tezy, które choć w kontekście są zrozumiałe, to jednak pozostawiają pewne niedopowiedzenia. Podkreślając np. konieczność umartwień podejmowanych przez chrześcijanina w walce ze złym duchem Autor nie zamieszcza wyjaśnienia roli praktyk ascetycznych w zwalczaniu podszeptów diabelskich, lecz koncentruje się tylko na opisie działania demonów (s. 322-323). Innym razem podkreśla za św. Augustynem, że pycha jest początkiem każdego grzechu, zaś jej źródłem jest odstępstwo od Boga, by w następnym zdaniu określić ją jako „grzech pierwotnego odstępstwa” (s. 346-347). Nie jest tu jasne to, czy pycha jest przyczyną odstępstwa od Boga, czy też jego źródłem, choć przecież zdanie to w swym kontekście jest zrozumiałe. Brakuje także próby szerszego scharakteryzowania istoty pychy, choć Autor przytacza długą wypowiedź biskupa Hippony, która to takiej właśnie analizy zaprasza (s. 348), podczas gdy w przypadku omówienia innych grzechów głównych tego rodzaju bliższe określenia usułuje podać (np. 349-350).

Patrząc na tę pozycję wydawniczą względem formalnym należy zauważyć także brak krótkich podsumowań większości paragrafów (np. s. 136, 165, 175, 185, 190, 235, 358, 403), a nawet rozdziałów (s. 136, 197, 403), choć w niektórych one się znajdują (np. s. 91, 292). Podobnie różną obszernością bazy źródłowej można wytłumaczyć dużą dysproporcję pomiędzy poszczególnymi paragrafami czy też podpunktami, choć zawsze pozostaje niedosyt ciekawych treści.

Oceniając prezentowaną publikację należy podkreślić wszechstronność podejmowanej przez jej Autora problematyki, co z jednej strony jest wielką zaletą książki, ale z drugiej zmusza do pobieżnego traktowania niektórych zagadnień. Niektóre skróty usprawiedliwia przyjęta perspektywa badawcza. Wszystko to jednak nie umniejsza wartości książki ks. prof. Zagórskiego, którą należy uznać za wartościową pozycję i zalecić jako lekturę potrzebną zarówno dla duchownych – pasterzy konkretnych wspólnot kościelnych, jak i dla wszystkich innych, którym nieobca jest troska o dobro Kościoła.

Ks. Mariusz Terka